

RUSMIR DJEDOVIĆ, PROF.

Pašići iz Gračanice

Uvod

Ovaj prilog predstavlja dio višegodišnjeg istraživanja i historijsko-etnografskog rada ovog autora na terenu Gračanice i njenih mahala. Pored objavljene historijske literature, temelji se na dosad nepoznatim izvorima kao što su dokumenti iz austro-ugarskih gruntovnih knjiga i katastarskih planova grada i kotara Gračanice, zatim, knjige domovnice imama matičara od prije Drugog svjetskog rata, dokumenti iz Arhiva Medžlisa islamske zajednice Gračanica, Arhiva Tuzlanskog kantona, tj. Defter Kadiluka Gračanica. Korištena su i usmena predanja, koja su bilježili brojni poznavaoči prošlosti Gračanice. Neka od njih je zabilježio Kemal Osmanbegović prije gotovo četiri decenije. O familijarnoj tradiciji Pašića najviše podataka autor je zabilježio 1988. godine iz kazivanja gospođe Raseme Pašić (udate Fazlić), kćeri Hakije, rođene davne 1914. godine i nedavno od Lejle Pašić, rođene 1929. godine.

Pašići iz Gračanice nisu u srodstvu sa brojnim familijama istog prezimena koje

postoje širom Bosne i Hercegovine. Na primjer: Pašići iz Tuzle (koji starinom imaju posjede u okolini Tuzle, između ostalih u Smolući i Šikuljama, gdje su vjerovatno imali i odžak), Pašići iz Bijeljine (ogranak Fidahića), Pašići iz Bosanske Krajine (Petrovac), Pašići iz istočne Bosne (Glasinac, okolina Čajniča) ili Pašići iz Hercegovine (okolina Nevesinja–ogranak Redžepašića, Gacko)...

Današnji gračanički Pašići nemaju veze ni sa potomcima poznatog osnivača gračaničke čaršije Ahmed-paše Budimlije. Njegovi potomci koji se navode kao Paša-zade (turski oblik našeg prezimena Pašić) izgradili su džamiju u Gračanici, u mahali koja se po njima i zvala Paša zade. Prema općem narodnom predanju, koje se može čuti od poznavaoaca gračaničke prošlosti, Pašići iz gračaničke mahale Mejdan porijeklom su iz Užica, odakle se i doselio najpoznatiji član te familije Ibrahim-beg Pašić, koji je ostavio značajan trag u historiji Gračanice, pa se i ubraja u najznamenitije likove ovog grada. On se spominje u osmanskim

Gradski trg (Trg kraljice Marije) - u pozadini kuća Pašića, označena crticom

imovinskim defterima kadiluka Gračanica, iza 1867. godine (čuvaju se u Arhivu Tuzlanskog kantona) kao posjednik u naselju Čivčije kod Sjenine.¹ To je najstariji, do sada poznati spomen familije Pašić iz Gračanice, zabilježen je u historijskim dokumentima.

Bošnjaci – muslimani u Užicu

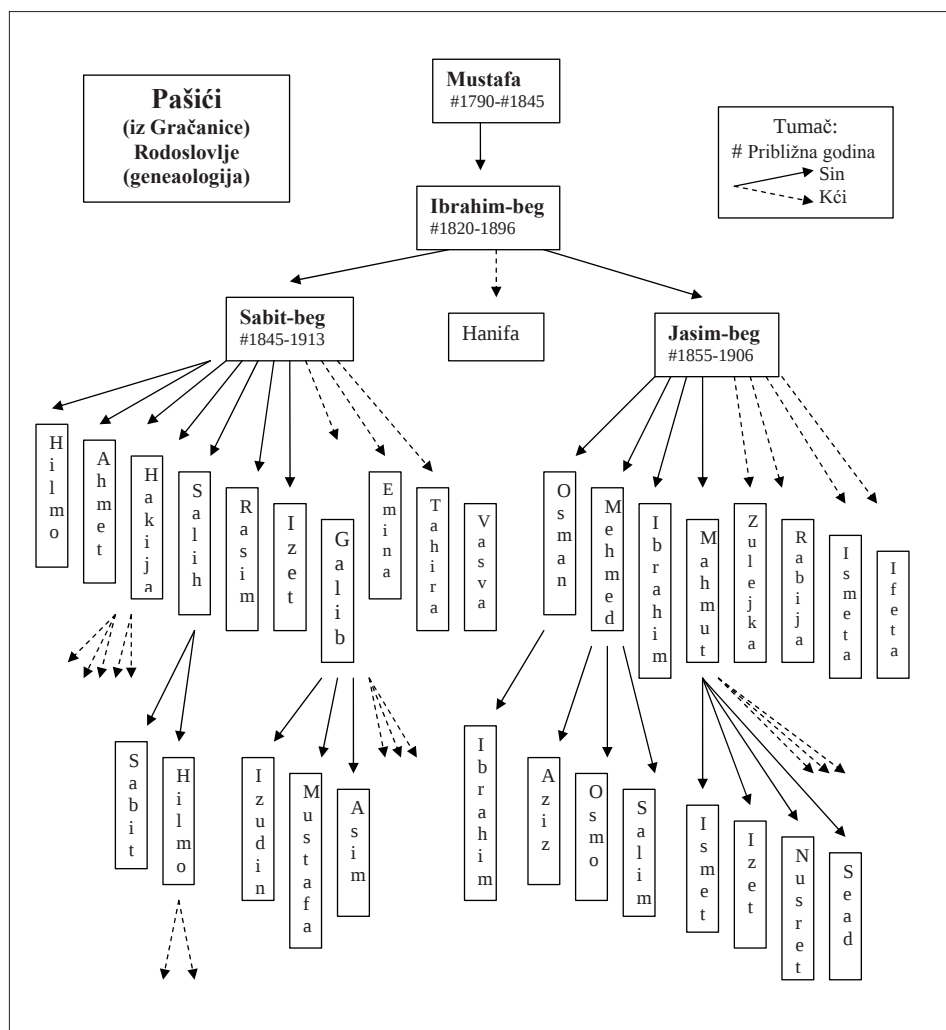
Užice su Turci zauzeli 1463. godine, kada je sultan Mehmed II Fatih (Osvajač) zauzeo i cijelu srednjovjekovnu bosansku državu. Već 1476. u Užicu je zabilježeno muslimansko stanovništvo, koje će prije 1516. godine, kada Užice dobija status grada (kasabe), postati većinsko. Prema popisu iz 1525. godine, Užice ima 5 džamija i mesdžida sa 300 muslimanskih i 87 nemuslimanskih kuća. Tokom 17. stoljeća, grad Užice doživljava svoje „zlatno doba“. Poznati turski putopisci Hadži Kal-

fa i Evlija Čelebija u tom gradu zatiču brojne džamije (34), tekije i mektebe, utvrdu, čaršiju, razvijen ekonomski, kulturni i vjerski život. Spominje se da je Užice u to vrijeme imalo nekoliko hiljada kuća. Poslije Biograda (kako su Bošnjaci muslimani nazivali Beograd dok su u njemu živjeli, od 16. do 19. stoljeća), bio je to najveći grad na teritoriji današnje Srbije.

Zbog toga su Užice mnogi i nazivali „mali Carigrad“. U svojim „Putešestvijama“ Joakim Vujić je u prvoj polovini 19. stoljeća zapisao da je u Užicu bilo 2000 muslimanskih i 80 srpskih kuća, te 20 džamija sa minaretima. Glasoviti francuski putopisac i istraživač Ami Bue je još 1854. godine u Užicu zatekao 897 kuća, od kojih je 725 sa 3969 stanovnika pripadalo Bošnjacima.

Represije i protjerivanje Bošnjaka muslimana iz srbijanskih gradova i okolnih sela počelo je u periodu srpskih ustanaka 1804. – 1815. godine, a masovne razmjere poprimilo je poslije 1834. godine. U zapad-

¹ Prema tim popisnim defterima, pored Ibrahima Pašića, posjede u Čivčijama imala je i gračanička familija Ibrišagići.

Porodično stablo Pašića

noj Srbiji Bošnjaci muslimani su morali da napuste gradove: Užice, Požegu, Valjevo, Krupanj, Loznica, Šabac, varoš Sokol ispod istoimene utvrde. Napuštene su i stotine sela i imanja u zapadnoj Srbiji (srbijanskom Podrinju, Mačvi, Jadru, Zlatiboru). Posljednji Bošnjaci iz Užica protjerani su 1862. godine. Sva imovina im je oduzeta ili u besćenje prodana, a džamije srušene i zapaljene (posljednja 1876. godine).

Muhadžiri iz Srbije i Užica se najviše naseljavaju u sjeveroistočnu Bosnu (tadaš-

nji Zvornički sandžak). Dolaze u gradove: Zvornik, Donju i Gornju Tuzlu, Brčko, Gračanicu, Gradačac, Bijeljino, Janju, Srebrenicu, Birče (Vlasenicu), Kladanj. Također, se naseljavaju u sela u bosanskom Podrinju, Gornjoj Spreči, pa i u sela oko Gračanice. Za ove muhadžire se osnivaju i sasvim nova naselja: Kozluk, Brezovo Polje, Gornja Azizija (Bosanski Šamac), Donja Azizija (Orašje).

Najstariji poznati član familije Pašića, koji od sredine 19. stoljeća žive u Grača-

nici je po imenu Mustafa (otac Ibrahim-bega). Pouzdano se zna da je taj Mustafa živio u Užicu u prvoj polovini 19. stoljeća. Ali zna se za još jednog starijeg Pašića, koji je rođen i živio u Užicu u 17. stoljeću. Riječ je o Alibegu Pašiću, čije je književno ime Vusleti, znamenitom Užičaninu, koji je poginuo je 1688. godine, pri odbrani Beograda od Austrijanaca.

Kao što je rečeno, najstariji poznati predstavnik sadašnjih gračaničkih Pašića, po imenu Mustafa, rođen je krajem 18., a umro, vjerovatno sredinom 19. stoljeća u Užicu. Njegov sin Ibrahim-beg Pašić sa svojom porodicom doselio je u Gračanicu, poslije očeve smrti, sredinom 19. stoljeća. Osim Pašića, do 1862. godine, u Gračanicu i okolna sela doselilo se još na desetine familija iz Užica. Samo u jednom mahu, u 1862. godini, doseljeno je 26 porodica (kuća) muhadžira iz Užica. U mahalu Mejdan (sa Mejdanicem) i susjednu Potok Mahalu tada se naseljavaju slijedeće familije: Pašići, Harčini (Harčinovići), Džaferovići, Aganovići, Zukobašići, Salihašići, Junuzovići, Salkići i Arnauti.

Neka očuvana predanje porijeklo Pašića vezuju za Džaferoviće i Aganoviće, inače susjedne familije na Mejdanu. Aganovići su imali imanja u Poturicama (Poričje), a Pašići u susjednim selima Sjenina i Čivčije.

Ibrahim-beg Pašić

Jedini poznati sin Mustafe Pašića iz Užica i ujedno najpoznatiji član te familije u Gračanici je poznati **Ibrahim-beg Pašić**. Posjedovao je znatne nekretnine i imanja u Gračanici i okolnim selima. Prema predanju, bio je oficir osmanske vojske, vjerovatno i učesnik u ratovima prije 1878. godine. Zato nije ni čudo što je pri okupaciji Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugar-

ske, uzeo aktivno učešće u borbama protiv okupacionih snaga i što je ubrzo postao glavni organizator i vođa otpora u Gračanici i okolini. Bili su mu još uvijek svježiji utisci i sjećanja na progone i stradanja Bošnjaka – muslimana iz Užica kao motiv više za žestok otpor austrougarskim okupacionim trupama.

U ljeto 1878. godine, jedna od glavnih okupacionih kolona velike austrougarske sile (oko 300 000 vojnika) nastupala je preko Gračanice. Tek na prilazima Gračanici joj je pružen značajniji otpor, ali su jedinice puka „Baron Filipović“, pod zapovjedništvom majora fon Helpera, 4. augusta zauzele Gračanicu. U svom nastupanju dolinom Spreče, austrougarske trupe su zaustavljene tek 11. augusta kod Tuzle, kada bosanske snage pod zapovjedništvom pljevaljskog muftije Mehmeda ef. Šemsekadića prelaze u snažnu protivofanzivu.

U čuvenoj bici kod Gračanice, 12. i 13. augusta, bosanski ustanici (ili kako se tada govorilo ustaše) nanose težak poraz austrougarskoj vojsci. Taj događaj se u historijskoj literaturi naziva „Boj kod Gračanice“, a u austrougarskim vojnim dokumentima „Gefesht bei Gracanica“. Tako je Gračanica, 13. augusta, bila jedini oslobođeni grad u Bosni i Hercegovini u oružanom otporu 1878. godine. Bosanski ustanici, posebno iz doline Spreče, okoline Tuzle i Gračanice, pod vođstvom muftije Šemsekadića i Ibrahim-bega Pašića od 16. avgusta uspostavljaju front u blizini Doboja (Becanj, Preslica).

Pregrupisavanjem snaga, austrougarska vojska, sredinom septembra snažnom ofanzivom probija front i 16. septembra ponovo zauzima Gračanicu. Ubrzo se nakon toga završava se i cjelokupna okupacija Bosne i Hercegovine.

Da je Ibrahim-beg Pašić iz Gračanice

imao veliku ulogu u snažnom otporu austrougarskim trupama u sjeveroistočnoj Bosni govori i jedan dokumenat od 24. augusta 1878. godine. U njemu zapovjednik austrougarske vojske general Filipović, za vođe ustanka kod Gračanice, traži da „čim budu uhvaćeni, odmah budu smaknuti“. Tu se navode slijedeće osobe: Mufti-efendija iz Taslidže (Pljevalja), tj. muftija Mehmed ef. Šemsekadić, vođa otpora u sjeveroistočnoj Bosni, Osman-beg iz Zvornika, bimbaša (tj. major), Ibrahim-beg Pašić iz Gračanice i više organizatora otpora iz Tuzle i Gračanice. Iz Gračanice su bili: kajmakam, tj. upravitelj kadiluka Gračanica, kadija, tj. šerijatski sudac u tom kadiluku, Hadžija Husanović, Mujaga Užičanin, Husein Rešidbegović i Hadži Husein Malagić.

Zbog velikog značaja u historiji Gračanice i Bosne i Hercegovine, po Ibrahim-begu Pašiću je od 1997. godine imenovana i jedna ulica u Gračanici i to u njegovoj mahali Mejdanu.

Iako je trebalo da bude najstrožije kažnjen zbog učešća i uloge u otporu 1878. godine, Ibrahim-beg Pašić je umro prirodnom smrću, negdje početkom 1896. godine. To vidimo iz dokumenta u kojem se on spominje kao umrli, 11. 4. 1896. godine.

Ibrahim-begova žena Emina potiče iz stare gračaničke familije Ibrišagića. Jedna kuća te familije bila je u mahali Mejdan, neposredno pored Ibrahim-begovog čardaka. Još za vrijeme osmanske uprave, njen je vlasnik bio Mehmed Ibrišagić, pa se može pretpostaviti da je Emina bila njegova kći. Zanimljivo je da od sredine 19. stoljeća Pašići posjeduju imanja u Čivčijama, upravo pored imanja Ibrišagića iz Gračanice.

Ibrahim-beg je imao sinove Sabit-bega i Jasim-bega, kao i kćer Hanifu, koja je

rođena sredinom 19., a umrla negdje početkom 20. stoljeća. Udala se za Mehagu Hadžinumanbegovića iz Doboja, negdje početkom austrougarske uprave. Njeni potomci, Hadžinumanbegovići ili Numanbegovići (potomci Hanifinog i Mehaginog sina Hifzi-bega Numanbegovića) iz Doboja sve do najnovijih vremena „rodbinili“ su se sa gračaničkim Pašićima.

Posjedi Pašića

Pašići su izgleda još u Užicu bili imućna familija pa su dolaskom u Gračanicu, ubrzo vjerovatno kupovinom, postali vlasnici značajnih posjeda i nekretnina. I najstariji historijski spomen ove familije odmah iz 1867. godine vezan je za njihove posjede u selu Čivčije kod Sjenine. Do kraja 19. i početka 20. stoljeća Pašići iz Gračanice (Ibrahim-beg i njegovi sinovi Sabit-beg i Jasim-beg, pa i unučad) u gradu i okolini imaju brojne zemljišne posjede, kmetove i zgrade. Neka od tih zemljišta pored Gračanice se nalaze: na Grabovcu (sa kućom i magazama), u Drijenčama (k.č. 1035/1, 1035/5, kasnije poznate kao „Pašića Drijenče“), u Stublu, Šeniku. Zemljišni posjedi na selima se nalaze u: Čivčijama (Osječanskim), Sjenini (sa kućom), Lohinji, Karanovcu (Smajlovo Polje).

Osim nabrojanih, Pašići su imali posjede sa kmetovima i kmetovskim selištima u Boljaniću, Karanovcu, Kakmužu. Tako je u Boljaniću, krajem 19. stoljeća, žena Jasim-bega Pašića, Hasiba (rođeno Širbegović) imala u suvlasništvu polovinu velikog imanja sa dvadesetak kmetovskih selišta. Radi se o kmetovima: Neškovići (12 kuća), Lazići (5 kuća), Ciganjevići (2 kuće), Neškovići zv. Milinovići (1 kuća), Čolići (1 kuća), Blagojevići (1 kuća), Kršići (1 kuća) i Božanići (1 kuća). Suvlasnik tih posjeda sa spomeutom Hasibom bio je Nuri-beg

Hadži Uzeirbegović (potomak maglajskih kapetana) iz Maglaja. Također, krajem 19. stoljeća u Karanovcu su Ibrahim-beg i njegovi sinovi Sabit-beg i Jasim-beg vlasnici posjeda sa kmetovskim selištima: Ilić, Lazić, Stiepić i Jovanović. Početkom 20. stoljeća dvije kćeri Jasim-bega Pašića, maloljetne Ifeta i Ismeta (zajedno sa nasljednicima Mujage Prohića) suvlasnice su posjeda sa kmetovima Erama u Kakmužu. U Čivčijama, 1921. godine, četiri kmetovska selišta vrijedna 2640 kruna, imaju nasljednici Sabit-bega i Jasim-bega Pašića.

Krajem 19. stoljeća, Ibrahim-beg i njegovi sinovi imaju dvije kuće u gračaničkoj čaršiji (k.č. 16/13 i 16/15) koje su se nalaze otprilike na mjestu na kojem je današnja gradska apoteka. Međutim, najpoznatije kuće Pašića u Gračanici nalazile su se u mahali Mejdan. Prije 1891. godine tu su bila dva, a pred Drugi svjetski rat tri njihova velika čardaka. Čardak Ibrahim-bega Pašića, još iz osmanskog perioda, sa tri boja (kata) i značajnim dimenzijama u tlocrtu, te ispustom na katu i polukružnom izbočinom s prednje strane, predstavljao je vrhunski primjer tradicionalne narodne bosanske arhitekture. Imao je sa tri boja (kata) i značajnim dimenzijama u tlocrtu. Srušen je negdje pred Drugi svjetski rat, dok je čardak Jasim-bega Pašića srušen iza Drugog Svjetskog rata. Jasim-beg je dugo imao i trgovinu.

Sabit-beg Pašić i njegovi potomci

Stariji Ibrahim-begov sin **Sabit-beg Pašić** je rođen oko 1845. godine, vjerojatno u Užicu. Kao umrli spominje se 1913. godine. Bio je oženjen sa Hasibom Salihfendić. Prema očuvanoj tradiciji u porodici Salihfendića, Hasiba je pored pet sinova, jedina kći rodonačelnika te familije Salih ef., koji je doselio sa Kavkaza. Ha-

siba je umrla prije 1902. godine. Sabit-beg je imao desetoro djece, sedam sinova i tri kćeri. Sinovi su: Hilmo, Ahmet, Salih, Hakija, Rasim, Izet i Galib, a kćeri Emina, Tahira i Vasva. Živio je od prihoda kao posjednik znatnih nekretnina i imanja.

Najstariji sin Sabit-bega, **Hilmo**, bio je po zanimanju brico. Rođen je 1872. godine i nalazi se među malim brojem Bošnjaka muslimana koji su se upisali u prvu generaciju učenika Narodne osnovne škole u Gračanici 1886/7. godine. Nije se ženio, niti je imao djece, a izgleda da je umro pred ili s početka Prvog svjetskog rata.

Ahmet Pašić je rođen 1876. godine i on je kao brat mu Hilmo upisan u prvu generaciju učenika Narodne osnovne škole u Gračanici 1886/7. godine. Umro je relativno mlad, još za vrijeme austrougarske uprave i o njemu porodična tradicija zna vrlo malo.

Hakija Pašić je rođen oko 1880. godine, a umro prije 1930. godine. Žena mu je bila Rabija Hadžimujić, kći Mustafe, koji je imao kuću u gornjem dijelu gračaničke čaršije. Hakija Pašić se, zajedno sa još osam suvlasnika iz familije, 1921. godine spominje kao posjednik tri kmetovska selišta u Čivčijama, u vrijednosti od 1680 kruna. I žena mu Rabija, od 1918., nasljeđuje od oca dio imanja u Lohinji. Hakija i Rabija (koja je takođe umrla prije 1930. godine) izrodili su pet kćerki: Rasema, rođena 1914. godine, udala se za Mehmeda Fazlića i umrla u dubokoj starosti, 2008. godine, Emina, rođena oko 1915. godine, udala se za Arnautalića u Tuzlu (njen sin je poznati bosanskohercegovački dirigent Esad Arnautalić), Rukija zv. Kija, rođena 1918. godine, udala se za Ibrahima Korjenića u Tuzlu, Raska, rođena 1923. godine, udala se za Taiba Žunića, a Safida, zv. Fida, rođena 1926. godine u Derventu.

Četvrti sin Sabit-bega je Salih Pašić. On je ostavio nešto značajniji trag u porodičnoj tradiciji i uopće u gračaničkoj prošlosti, pa se zato u dokumentima spominje kao **Salih-beg Pašić**. Rođen je 1883. godine i od prve žene je imao dva sina, Sabita i Hilmu. Izgleda da je pred smrt doveo Hankiju, rođeno Gulam, sa kćerkom Fahirom. Hankija je rođena 1894., a umrla 1944. godine. Početkom 20. stoljeća bio je mutevelija (upravitelj) brojnih gračaničkih vakufa. Praksa je bila da se veći dio vakufa u gradu skoncentrira pod upravom jednog dobrog mutevelije. Nešto prije Saliha Pašića, tu je dužnost obavljao hafiz Seid ef.

Omerbegović iz mahale Gojsalić. Salih Pašić se 1913. godine spominje kao mutevelija sljedećih vakufa: Ahmed-paša džamije, Ahmed-paša mekteba, Čiriš džamije, Drapnić džamije, Hadži Bećir-bega (Gradašćevića), Hadži Džafer džamije (sa vakufima Lipa česme i Mula Mustafe Muderizovića), Hadži Fatime, Mejdan Džedid džamije, Nove medrese (Murat-kapetana), Osman-kapetanove medrese, Paša-zade džamije, Paša-zade mekteba, Pervane (Trepaničke) džamije, Potok džamije i Hadži Rašid-age Rešidbegovića. Po izbijanju Prvog svjetskog rata mobilisan je u austrougarsku vojsku. U jednom dokumentu iz 1918. godine navodi se

da je još uvijek u vojsci. Pošto se više ne spominje u dokumentima, vjerovatno je umro ubrzo poslije završetka rata.

Stariji sin Salih-bega, **Sabit** je rođen 1912. godine. Pred Drugi svjetski rat je radio kao konobar. Izgleda da tada i oženio Katarinu Hoffman, rođenu 1916. godine u Berlinu, koja je bila rimokatoličke vjere. Ubrzo nakon ženidbe odselio je u Tuzlu.

Mlađi sin **Hilmo** je rođen 1914. godine i odselio je u Banoviće. Žena mu je Hajra Dizdarević, rođena 1909. u Brijesnici. Imali su kćeri Vasvu, rođenu 1941. godine, udatu u Tuzlu i Vahdu, udatu Osmanbegović.

Rasim Pašić, peti sin Sabit-bega Pašića, rođen je 1884. godine, bavio se obućarskim zanatom, a radio je i kao službenik u općini. Umro je sredinom 20. stoljeća. Žena mu je bila Delva Omerbegović, rođena 1903. godine, a umrla prije Drugog svjetskog rata. Nisu imali djece. Rasim je naslijedio brata Saliha na dužnosti mutevelije više gračaničkih vakufa, nakon njegove mobilizacije i odlaska u rat. Tokom 1917. i 1918. godine u dokumentima se spominje kao mutevelija slijedećih vakufa: Ahmed-paša džamije, Nove medrese, Potočke džamije, Hadži Džafer džamije, Drapnić džamije, Gojsalić džamije, Hadži Muje Salihbašića (koji je nekako u isto vrijeme pripojen vakufu Potok džamije). Vakufe Drapnić, Gojsalić i Pervane džamije predao je 7. marta 1917. godine na upravljanje novom muteveliji Ibrahimu Ahmetagiću iz mahale Gojsalići. I 1920. godine spominje se kao mutevelija značajnog broja vakufa u Gračanici, u ovom slučaju kao Rasim-beg Pašić.

Izet Pašić, šesti sin Sabit-bega Pašića, rođen je u drugoj polovini osamdesetih godina 19. stoljeća, a umro prije 1930. godine. Bavio se sahadžijskim zanatom. Nije imo djece.

Najmlađi, sedmi sin Sabit-bega se zvao **Galib**. Rođen je oko 1890. godine, a umro mlad oko 1930. godine. Bavio se trgovinom, imao je radnju ispred medrese u Gračanici. Oženio je kćerku Rašida Helića, Raifu, koja je također umrla mlada, oko 1930. godine. Iza njih su ostala maloljetna djeca. Najstariji je sin **Izudin**, rođen 1919. godine, a poginuo na Ozrenu od četnika 1942. godine. Kći Mujesera je rođena 1920. godine, udata za Avdu Žunića, umrla prije desetak godina. **Mustafa** (Hajrudin) je rođen 1922. godine, umro prije par godina. Iza Drugog svjetskog rata od-

selio je u Tuzlu, gdje mu žive djeca. Slijede kćeri Ismeta, rođena 1924. godine, udata za Džemala Sulejmanovića i Ifeta, rođena 1926. godine, udata za Mustafu Ustavdića. Najmlađi sin je **Asim**, rođen 1929. godine, a umro 1977. godine. Žena mu je Lejla Čajić, rođena 1929. godine, danas živa. Njihova djeca danas žive u Gračanici (sin Nermin i kći Edina).

Sabit-beg Pašić je imao i tri kćeri. Najstarija je Emina koja se udala za poznatog i dugogodišnjeg gračaničkog gradonačelnika Ahmetagu Širbegovića, sina Širbega. Ahmetaga Širbegović je rođen 1870. godine, a umro 1925. godine). Emina je bila njegova prva žena i s njim je imala kćeri Hasibu i Tahiru. Druga Sabit-begova kći Tahira je bila udata za hafiza Salima Alića, a treća Vasva ostala je neudata.

Jasim-beg Pašić i njegovi potomci

Mlađi Ibrahim-begov sin je **Jasim-beg Pašić**, rođen je oko 1855. godine. Krajem 19. stoljeća živi s porodicom u vlastitom čardaku na Mejdanu. Pored prihoda od porodičnih imanja, Jasim-beg se dosta bavio i trgovinom. Od 1885. godine ima protokolisanu trgovačku radnju u Gračanici, koja je radila sve do njegove smrti, 1906. godine. Trgovinom se vjerojatno bavio i ranije, više puta se ženio. Jedna od njegovih žena je Beghanuma Prohić, kći Mujage s kojom je imao kćer Belkisu, kasnije udatu u Sarajevo. Žene su mu bile i Hasiba Širbegović i Emina Bešlagić. Sa Hasibom i Eminom je imao četiri sina: Osmana, Mehmeda, Ibrahima i Mahmuta, kao i četiri kćeri: Zulejka, Rabija, Ismeta i Ifeta.

Najstariji sin Jasim-bega Pašića je bio Osman. On se u nekim dokumentima spominje i kao **Osman-beg Pašić**. Rođen je oko 1880. godine, a umro početkom 20. stoljeća. O njemu se zna vrlo malo. Imao je

sina Ibrahima, koji je rođen oko 1900. godine, a 1912/13 godine završio četvrti razred Narodne osnovne škole u Gračanici. Kasnije nemamo podataka o njemu.

Drugi sin Jasim-bega je **Mehmed Pašić**. Rođen je oko 1885. godine, a umro nešto prije 1930. godine. Žena mu se zvala Pemba, rođeno Salihefendić, sa kojom je u braku od 1909. godine. Imali su sina Aziza, rođenog 1910. godine, koji je ubijen na Ozrenu 1941. godine, zatim sina Osmu, rođenog 1919. godine, koji je umro oko 1985. godine, bez djece. Treći sin Salih, rođen 1921. godine, je izgleda umro vrlo mlad.

Treći sin Jasim-bega se zvao **Ibrahim Pašić**. Rođen je nešto prije 1900. godine, a o njemu iza 1906. godine imamo vrlo malo podataka. Vjerovatno je umro mlad i bez djece. Sa još sedam lica, 1921. godine spominje se kao vlasnik jednog kmetovskog selišta, vrijednog 960 kruna u Čivčijama.

Najmlađi sin Jasim-bega je **Mahmut Pašić**. Rođen je 1904. godine. Oženio se 1922. godine sa Sadijom Muftić, koja je rođena 1908. godine u Špionici. Imali su sinove: Ismeta, rođen 1927. godine, umro kao mlad momak, Izeta, rođenog 1932. godine, koji je odselio u Lukavac i tamo imao sina, Nusreta, rođenog 1937. godine, koji je umro prije nekoliko godina (od njega danas u Gračanici živi sin Elvir) i Seada rođenog 1940. godine. Kćerke su: Mensura, rođena 1930. godine, Nusreta, rođena 1939. godine i Belkisa, rođena 1942. godine.

Jasim-beg je imao još i četiri kćeri: Zuljku, koja je živjela za vrijeme austrougarske uprave i više nemamo podataka o njoj, Rabija udata za Ibrahima Muftića, Ismeta, udata za nekog kadiju, Nazif ef. i Ifeta, koja se udala u Rahić.

Zaključak

U prethodnom tekstu smo pratili vre-

menski dalje porijeklo Pašića, njihovo doseljavanje u Gračanicu, značajnu ulogu krajem 19. stoljeća i razvoj tokom 20. stoljeća. Detaljnija analiza domaćinstava familije Pašić u Gračanici, pruža nam podatke o njenom razvoju od sredine 19. stoljeća, pa do danas...

Krajem osmanske uprave bilo je samo jedno domaćinstvo Pašića u Gračanici – domaćinstvo Ibrahim-bega Pašića. Krajem 19. stoljeća evidentirana su dva: Sabit-bega i Jasim-bega Pašića. Početkom 20. stoljeća ta je familija imala najviše punoljetnih muških glava koji mogu biti nosioci domaćinstava i to: 6-7 sinova Sabit-bega i 3-4 sina Jasim-bega Pašića. Pred Drugi svjetski rat, tačnije 1935. godine, Pašići imaju šest domaćinstava u Gračanici, i to svih šest u mahali Mejdan. To su:

Kućni broj 18 – novi iz numeracije kuća 1931. godine (stari austrougarski 98): Mahmuta Pašića um. Jasim-bega (star 31 godinu). U domaćinstvu su i: žena Sadija Muftić (27), sinovi Ismet (8) i Izet (39, te kći Mensura (5).

Kućni broj 20. (99): umrlih Galiba Pašića i Raife. U domaćinstvu žive njihova djeca: Izudin (16), Mujesera (15), Mustafa (13), Ismeta (11), Ifeta (9) i Asim (6).

Kućni broj 14. (99): Rasim-bega Pašića, um. Sabit-bega (51) i žena Delva (32).

Kućni broj 9. (99) Hankije, rođeno Gulam (41), udove Salih-bega Pašića. U domaćinstvu žive sinovi Salih-bega – Sabit (23) i Hilmo (21), kao i Hankijina kći Fahir (11).

Kućni broj 21. (99): umrlih Hakije Pašića i Rabije Hadžimujić. U domaćinstvu žive samo dvije maloljetne kćerke Raska (12) i Safida (9).

Kućni broj 8 (98): Pembe, rođeno Salihefendić, udove Mehmeda Pašića. U domaćinstvu žive sinovi Aziz (25), Osmo

(16) i Salih (14?), kao i brat od Pembe Mustafa Salihefendić (39).

Tokom druge polovine 20. stoljeća u Gračanici ima još manje domaćinstava porodice Pašić. Danas, početkom 21. stoljeća, u Gračanici žive samo dvojica punoljetnih muškaraca Pašića. To su Nermin (Asima) Pašić, koji živi u mahali Podastrana i Elvir (Nusreta) Pašić koji živi na Mejdanu. To naglo smanjenje broja domaćinstava posljedica je jakog migriranja članova ove porodice. Odseljavanje Pašića iz Gračanice započelo je sredinom 20. stoljeća i traje kroz drugu polovinu stoljeća. Uglavnom su odseljavali u Tuzlu, Lukavac i Banoviće. Osim toga, od početka 20. stoljeća u ovoj porodici sve je manje muškaraca, a samo preko njih se čuva porodično prezime.

Izvori i literatura

1. Gruntovne knjige iz 1891. godine: za k.o. Gračanica, Lohinja, Boljanić, Karanovac, Kakmuž; Gruntovnica Općinskog suda u Gračanici,
2. Arhiv Međžlisa islamske zajednica Gračanica, nesređena građa,
3. Katastarski planovi grada Gračanice, razmjer 1:3125 iz 1883-85. godine, Katastar Općine Gračanica,
4. Domovnice koje je vodio imam, matičar oko 1930. godine za Gračanicu, Knjige I-A, I-B i II, Matična služba Općine Gračanica,
5. Arhiv Tuzlanskog kantona, *Defter Kadiluka Gračanica, knjiga II, 1867. godine i dalje*, strane 19-65 (OZ-328).
6. Kemal Osmanbegović, Etnografsko-historijske zabilješke iz Gračanice, oko 1970. godine, nesređena građa, kod autora.
7. Bilješke autora o porodici Pašić iz Gračanice od 13. 1. 1988. godine, po kazivanju Raseme Pašić (kći Hakije), udata Fazlić, rođene 1914. godine.
8. Bilješke autora o porodici Pašić iz Gračanice iz oktobra 2008. godine, po kazivanju Leje Pašić, rođena Čajić, 1929. godine.
9. *Proračun vakufa u Bosni i Hercegovini za godinu 1913*, Sarajevo 1913., Štamparija „Naroda“.
10. Rusmir Djedović, Širbegović iz Gračanice, 2003. godina, neobjavljeni rukopis, Redakcija *Gračaničkog glasnika*, Gračanica.
11. Dva priloga historiji Bosne i Hercegovine, *Gajret*, XIX/1938., 1, Sarajevo.
12. A. Musić i H. Suljkić, Izgon Muslimana iz Užica 1862., feljton u listu *Oslobođenje* iz Sarajeva, početkom 1991. godine.
13. Mina Kujović, Prilog historiji agrarnih odnosa u Gračanici i njejoj okolini od 1920. do 1929. godine, *Gračanički Glasnik* 12, novembar 2001, Monos, Gračanica.
14. Husnija Kamberović, *Begovski zemljišni posjedi u Bosni i Hercegovini od 1878. do 1918. godine*, Hrvatski institut za povijest – Zagreb i Institut za historiju – Sarajevo, Zagreb, 2003.
15. Esad Tihić, Omer Hamzić, *Gračanica i okolina u NOB-u i revoluciji*, Gračanica, 1988.
16. Azem Kožar, Boj kod Gračanice – doprinos otporu austrougarskoj okupaciji BiH 1878. godine, *Gračanički glasnik* 3, maj 1997., Monos.
17. Osman Delić, *Sto godina Narodne osnovne škole u Gračanici*, Gračanica, 1986.